

Södra Hörken

Bertil Rahm

Inledning

Södra Hörken vid Grängesberg har ursprungligen varit en typisk näringsfattig bergslagssjö. Fram till 1974 har sjön varit mottagare för avloppsvatten både från kommun och industri. Detta har fått till följd att vissa vikar fått en kraftig vassvegetation och på senare år har även en riklig undervattensflora med bl a vattenpest spridit sig över praktiskt taget hela sjön.

Under 1971, 1972 och 1974 har vegetationsbekämpning företagits och man inriktade sig då främst på att slå bort den bladvass som fanns. De ur fågelsynpunkt bästa vikarna lämnades till stor del orörda varför åtgärderna inte torde ha påverkat fågellivet nämnvärt. Under de senaste åren har även fällning med aluminiumsulfat gjorts i de inre delarna av Grängesbergsviken.

Södra Hörken kantas till största delen av barrskog och stranderna är steniga. Strandängar saknas helt. De inre delarna av Lerviken och Grängesbergsviken är de mest förorenade delarna av sjön och det är här som man hittar slättsjöarter som svart-hakedopping, skäggdopping, sothöna och knölsvan. Av sjöns totala yta på ca 960 ha står Grängesbergsviken för ca 72 ha.

Inventeringar

Sjöns höststräckande fåglar har räknats sedan 1970 och sedan 1975 räknas även vårsträck och det häckande beståndet av simfåglar. Södra Hörken var en av de 25 sjöar som 1975 specialstudierades vid Naturvårdsverkets utredning för att få fram riktlinjer hur restaureringsåtgärder ska ske för att fågellivet inte ska störas.

Med hänsyn till sjöns storlek har räkningarna till största delen utförts med båt. Under 1975 och 1976 har beräkning av skäggdopping och sothöna gjorts. När det gäller övriga arter har stationära par och för vigg även kullar räknats.

Häckande fåglar

Södra Hörken har ett rätt brett register av häckande arter alltifrån typiska slättsjöfåglar till mer skogssjöfåglar som t ex storlom. Det häckande beståndet i sjön är till största delen knutet till Lerviken och Grängesbergsviken. I övriga delar av sjön dominerar knipen tillsammans med enstaka gräsönder och som ovan nämnts storlommen.

Här följer en artlista som visar förhållandena t o m 1976.

Djupkarta.

Storlom. Minst ett par häckar, ibland två-tre. Fler storlommar ses hela sommaren i sjön utan att häcka.

Smålom. Häckar i någon närbelägen tjärn och ses tämligen regelbundet fiska i sjön.

Skäggdopping. Vid boräkningar 1975 och 1976 sågs 16 resp 13 bon och det troliga antalet ligger mellan 16-20 par.

Svarthakedopping. Har sedan 1975 häckat med minst ett par i Lerviken. Tidigare år har arten endast uppträtt sällsynt under sträck.

Gräsand. 1975 noterades endast 12-15 par men det troliga är att antalet ligger strax över 20.

Kricka. En mycket svårräknad art som häckar med 7-10 par.

Vigg. Även vigen är svårräknad då flockar där det är svårt att särskilja de olika paren ligger i sjön långt fram i juni. Arten häckar mycket sent och de första kullarna brukar inte observeras före mitten av juli. 1975 räknades 14 olika kullar varför antalet torde ligga mellan 14-20 par.

Knipa. Tidigt vid islossningen brukar ett 60-tal par ses i sjön men antalet sjunker och i slutet av maj kan man räkna in mellan 35-40 stationära par.

Småskrake. 1976 häckade minst två par. Detta är de enda kända häckningarna de senaste åren.

Storskrake. Tre-fyra par häckar.

Knölsvan. Häckar sedan 1971 med minst ett par. Fler svanar ses i sjön hela somrarna utan att häcka.

Rörhöna. Någon häckning är inte helt konstaterad men varje sommar ses unga fåglar i Grängsbergsviken och de är ibland så små att det kan ifrågasättas om de är flygga.

Sothöna. Mellan 25 och 30 par häckar och huvuddelen (20-25 par) finns i Grängsbergsviken. Arten har ökat i antal de senaste åren.

Mindre strandpipare. Har tidigare häckat vid lågvatten. Senaste kända häckning skedde 1968.

Enkelbeckasin. Vissa år kan något eller några par häcka, då framförallt vid Grängsbergsviken och vid Sörviken.

Skogssnäppa. Finns på ett femtal ställen runt sjön.

Grönbena. 1971 sågs mycket unga grönbenor vid sjön. Spel hade hörts hela våren.

Drillsnäppa. Mellan 10 och 15 par häckar.

Grätrut. Rätt fåtalig. Vissa år häckar ett femtal par.

Fiskmå. Ett trettiotal par häckar varav de flesta vid timmermagasinet i Lerviken. Detta hade 1977 ersatts av ett magasin

Bokarta för skäggdopping 1975.

Bokarta för sothöna 1975.

Stationära knippar 1975.

Observerade viggfullar som genom
Ålder och antal kunnat skiljas
från varandra 1975.

på lund man några timmerbuntar samt en flotte tjänstgjorde i år som häckningsplats.

Skrattmåse. 1976 häckade ett tiotal par på timmerbuntarna i Ler-viken.

Fjåsktärna. 12-15 par häckar vid Lerviken och har i år trängts med fiskmåsar på den flotte som lämnats kvar i sjön.

Restande fåglar

Södra Hörken utgör för bergslagsförhållanden en viktig rast-plats för diverse andfåglar. Tidigare år har större flockar med knipa och vigg varit dominerande framförallt under höststräcket. Numer märker man mer den kraftiga ansamlingen av gräsänder och sothöns som från september till isläggnings finns i Lerviken. Kanske en följd av den rika floran av vattenväxter.

Under våren är inte flockarna så stora men då är istället ar-terna fler än under hösten. Förutom ett varierande antal av sjöns häckande fåglar ses t ex kanadagås, brunand, bergand, svärta och sjöorre tämligen regelbundet. Intressantast är kans-ke de observationer av alfågel som gjorts under våren. Ett par fanns i sjön mellan den 14 och 18 juni 1970, fem honor det 16 maj 1971 och åtta honor den 9 maj 1974. Andra arter som brukar uppträda tillfälligt under våren är svarttärna, silltrut, smal-näbbad simsnäppa och brushane.

Vadarsträcket under sensommaren är väldigt fattigt. I stället hittar man vadarna vid slamdamarna Orrleken och Hötjärn strax väster om sjön. Arter som vid lågvatten observerats vid sjön är kärrenäppa, gluttsnäppa, småspov, rödbena och större strand-pipare.

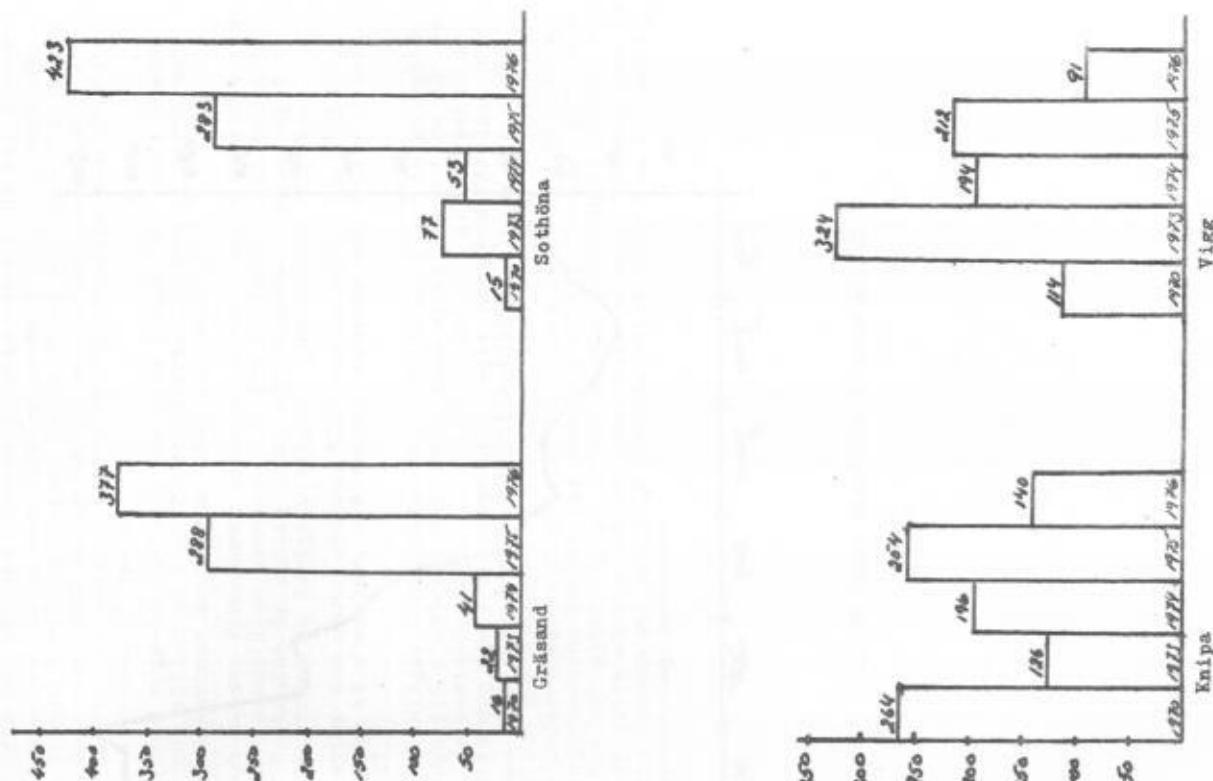
Höststräcket av simfåglar är rätt omfattande vid Södra Hörken. När traktens övriga sjöar blivit tomma så när som på någon kni-pa och gräsand kan ett tusental restande fåglar ses i sjön.

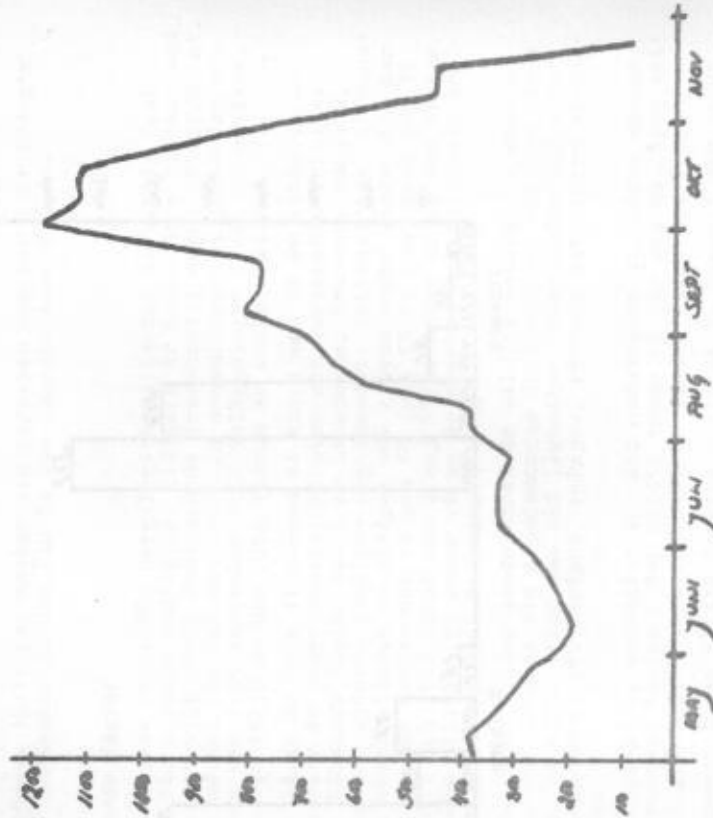
Storlommen är en flitig restare i slutet av augusti och under september. Då har flockar på upp till 45 ex setts. Något nämn-värt sträck av doppingar förekommer inte vid sjön. Det är bara sjöns egna skäggdoppingar som mot höstkanten går samman i flo-c-klar. Vid enstaka tillfällen ses dock sträckande svarthakedop-pingar och gråhakedopping har setts vid tre tillfällen se se-naste fem åren. Småddopping sågs vid Lerviken i november 1973.

Gräsanden har under de senaste åren ökat kraftigt i antal under höststräcket. Högsta dagsnoteringen ligger på 377 ex varav 245 var i samma flock. Krickan är rätt sparsam och blåsanden före-kommer inte i några större mängder. Största flockarna som setts innehåll 40 ex. Skedanden är endast iakttagen vid några få tillfällen och då som mest fem ex.

Någon enstaka bergand kan man hitta i sjön om man har tur. Ar-ten ses mest under våren men flera iakttagelser har gjorts av enstaka exemplar även om hösten. Stora flockar med vigg före-kommer rätt vanligt i slutet av september och i oktober.

Antal observerade ex vid inventeringar i mitten av oktober 1970, 1973-76.

Totala antalet simfåglar under 1975.

Största dagsnoteringen är på 324 ex men ett vänligt resultat vid räkningarna är ca 200 ex. Flockar på över femtio ex förekommer ofta och största räknade flocken var på 165 ex. Brunanden här som mest sätts med 30 ex i samma flock. Kniporna går sällan samman i större flocker än 10-15 ex men totala antalet ligger en normal höstdag på ca 200 ex. Alfågel och svärta är svedda tillfälligt medan sjöorrar är rätt regelbundna. Största flocken innehöll 54 ex.

Flockar med ruggande skraker ses ofta i sjön men under hösten brukar man sällan se över 20 storskrake och endast någon småskrake. Sakskrake är sedd en gång på 70-talet.

Gäss och svanar förekommer sällsynt förutom det totala knölsvanar som stannar över sommaren och det häckande paret med sina ungar. Gråtrutten är vanlig under höststräcket, medan något nämnvärt sträck av övriga viltfåglar inte kunnat noteras.

Andra arter som under vår och höst ses passera sjön i större mängder är bl a svalor, kråkfåglar, trastar och årlor (främst gulårla).

Sammanfattningsvis kan sägas att sjön är en efter bergslagsförhållanden rik sjöfågellokal. Det finns vissa hot mot de häckande och de rastande fåglarna vid sjön. Det ena är de restaureringsåtgärder som från vissa håll lagts fram som förslag. Där vill man bl a fortsätta med borttagandet av vassar och annan vegetation där sjöfågellarna kan bygga sina bon. Att försöka minska undervegetationen men spara denna vid de bättre häckningsvassarna tycker jag vore ett bättre förslag. Ett annat svårt hot mot sjöns fåglar är den ökande motorbåtstrafiken. För varje år sätts större och snabbare båtar i sjön. Kanske hade vi fler storlommar och andra lättstörda arter i sjön om en hastighetsbegränsning infördes?